

LOİC WACQUANT

California Üniversitesi Berkeley’de Sosyoloji profesörü ve Centre de sociologie européenne Paris’te araştırmacıdır. kent yaşamında marjinal gruplar, simgesel olgular, ceza devleti, etnik-ırksal tahakküm konularında çalışan Wacquant’ın kitapları yirmiden fazla dile çevrilmiştir. Yayımlanan eserleri şunlardır: *L’École inégale. Éléments pour une sociologie de l’école en Nouvelle-Calédonie* (1985, Jean Marie Kohler ile birlikte) *An Invitation to Reflexive Sociology* (1992, Pierre Bourdieu ile birlikte), *Les Prisons de la misère* (1999), *Body and Soul: Notebooks of An Apprentice Boxer* (2004) [*Rub ve Beden: Acemi Bir Boksörün Defterleri*, çev. Nazlı Ökten, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012], *The Mystery of Ministry: Pierre Bourdieu and Democratic Politics* (2005), *Das Janusgesicht des Ghettos und andere Essays* (2006), *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality* (2008) [*Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırılmalı Sosyolojisi*, çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012]. *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity* (2009) ve *Body and Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer* (genişletilmiş, 20. yıl özel baskısı, 2021), *The Invention of the “Underclass”: A Study in the Politics of Knowledge* (2022), *Bourdieu in the City: Challenging Urban Theory* (2023), *Misère de l’ethnographie de la misère* (2023), *Racial Domination* (2024).

LOÏC WACQUANT

ŞEHİRDEKİ ŞEYTAN

“UNDERCLASS” KAVRAMININ İCADI

ÇEVİREN OĞUZ GÜRERK

THE INVENTION OF THE “UNDERCLASS”

A STUDY IN THE POLITICS OF KNOWLEDGE

© Polity Press Ltd., Cambridge. 2022.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 738
KAVRAMLAR VE PRATİKLER 15

ISBN 978-605-399-646-0

1. BASKI İSTANBUL, MAYIS 2024

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: HACIAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, NO:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 51672

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

ÇEVİRİ EDITÖRÜ NAZLI ÖKTEN

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

DİZGİ, UYGULAMA VE KAPAK GÖRKEM DİDEM ÖZTUNCER

BASKI VE CİLT BİNCAN MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

TAYAKADIN MAH. ULUBATLI HASAN CAD. NO:255 ARNAVUTKÖY İSTANBUL

TELEFON: 0212 401 98 43 • SERTİFİKA No: 72758

İSTANBUL BİLGİ UNIVERSITY LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Wacquant, Loïc J. D., author. | Gürerk, Oğuz, translator.

Title: Şehirdeki şeytan : “underclass” kavramının icadı / Loïc Wacquant ; çeviren Oğuz Gürerk.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2024. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 738. Kavramlar ve Pratikler; 15.

Identifiers: ISBN: 9786053996460 (paperback)

Subjects: LCSH: Marginality, Social --United States. | Urban poor --United States --Social conditions. | Poor Black people --United States --Social conditions.

Classification: LCC: HV4044 .W3319 2024

LOIC WACQUANT

**ŞEHİRDEKİ ŞEYTAN
“UNDERCLASS” KAVRAMININ İCADI**

ÇEVİREN
OĞUZ GÜRERK

Entelektüel cesaretin olađanıstü rol modeli Bill Wilson'a

İçindekiler

- ix Şekil Listesi
- xi Sunuş
Oğuz Güreker, Nazlı Ökten
- xv Önsöz
- xvii Teşekkür
- 1 Girizgâh
  - 2 Kavramlar Önem Taşır
  - 8 Bir Kent Gulyabanisinin Peşinde
  - 13 Kent Aleyhtarlığı ve Şehrin (Siyah) Yumuşak Karnına Duyulan Korku
- 25 BİRİNCİ BÖLÜM “Underclass”ın Hikâyesi
  - 27 *Giriş*
  - 31 1 Mitle Kavram Arasında: Kaygan Bir Kategorinin Soyağacı
  - 49 2 “Underclass Trajedisi”: Bir Siyasa Müsameresi ve Akademi
  - 61 3 Anatomi: “Underclass”ın Üç Yüzü
  - 97 4 Irksallaştırılmış Bir Halk Şeytanının Tuhaf Kariyeri
  - 111 5 Kentsel Marjinalliğin Toplumsal Epistemolojisi İçin İçermeler
  - 121 Çıkış
- 129 İKİNCİ BÖLÜM Masaldan Çıkarılacak Dersler
  - 132 Adlandırmanın Açmazları ve Sonuçları
  - 138 Sağlam Kavramlar Geliştirmek
  - 153 Epistemik Fırsat Maliyetleri
  - 157 Sürü, Spekülasyon ve Anahtar Teslim
  - 163 *Koda* Yirmi Birinci Yüzyılda “İrk” Meselesinin Çözümü
  - 173 *Ek* Dokuz Canlı “Underclass”
- 179 Kaynakça
- 201 Dizin

Şekil Listesi

- 28** Şekil 1 *Time Dergisi* [*Time Magazine*] 1977 Ağustos kapağı
- 89** Şekil 2 Wilson'ın *The Truly Disadvantaged* (1987) kitabında ifade edilen nedensellik zinciri
- 98** Şekil 3 Kamuoyunda “underclass”ın yükselişi ve düşüşü, 1960-2017
- 105** Şekil 4 “Underclass”ın akademik, siyasa-siyasal-hayırseverlik ve gazetecilik alanları boyunca gezintileri (1963-1996)
- 174** Şekil 5 Sosyal Bilimler Atıf Endeksi'nde [Social Science Citation Index] “underclass” terimine yapılan göndermeler, 1970-2020
- 175** Şekil 6 Sosyal Bilimler Atıf Endeksi'nde “underclass” konulu makaleler, 1970-2020
- 176** Şekil 7 Başlıca ulusal gazetelerdeki “underclass” bahsi, 1970-2020

“Toplum bilimlerinin tarihi, gerçekliği kavram inşası yoluyla analitik olarak düzenleme teşebbüsünden geçen –bu şekilde oluşturulan analitik inşaların, bilimsel ufku genişlemesi ve kayması sonucunda çözümlenmesiyle; böylece dönüşen temeller üzerinde kavramların yeniden biçimlendirilmesiyle– kesintisiz bir süreçtir ve öyle kalacaktır. Bu sürecin gösterdiği, hatanın *genel olarak* kavramsal sistem(ler) kurma teşebbüsünden kaynaklandığı değildir; her bilim hatta basit betimsel tarih bile kendi zamanının kavramsal malzemesiyle çalışır. ... Bu süreç daha ziyade kültür bilimlerinde kavram inşasının, meselenin nasıl ele alındığına bağlı olduğunu ve bunun da kültürün içeriğine göre değiştiğini gösterir. Toplum bilimleri alanındaki en büyük ilerlemeler, pratik kültürel meselelerdeki kaymaya sıkı sıkıya bağlıdır ve bir kavram inşası eleştirisi şeklini alır.”

Max Weber, “‘Objectivity’ in Social Science and Social Policy”, 1904

Sunuş

Oğuz Güreker, Nazlı Ökten

Loïc Wacquant *Ruh ve Beden*'le Chicago'da bir boks salonunda başlayan sosyolojik macerasının başından bugüne kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde kentlerde ırksal eşitsizlik, gettolaşma ve kapatılma arasındaki ilişkiler üzerinde hem antropolojik hem de makrososyolojik yöntemlerle çalışan bir araştırmacı olduğu kadar Pierre Bourdieu'nün başını çektiği sosyolojinin bütüncül ve düşünümsel bir sosyal bilimler yaklaşımının da savunucularından oldu. Elinizdeki kitap, Wacquant'ın yıllardır sistematik ve tutarlı bir biçimde sürdürdüğü bu iki çabanın bütünleştiği bir mesele üzerine oturuyor. Sosyal bilimler alanında çalışan bir araştırmacının ağızından söylersek: Kavramlarla nasıl iş yaparız ve bunların doğru kullanımları açısından özen göstermemiz gereken esaslar nelerdir?

Bunu belki daha da değerli kılan, 1985'te Fransa'dan Chicago'ya göçmüş müstakbel doktora öğrencisi olarak, araştırmacının buradaki çalışmasını bu kavramla bizzat mücadelesinin içerisinden çıkartmış olması. Başlangıçta "underclass" kavramının kent sosyolojisine ve sınıf kuramına getirdiği yenilikçi bakışın cazibesine kapıldığını da itiraf ediyor Wacquant ve fakat zamanla bu kavramın içinde barındırdığı toplumsal varsayımların kavramın hareketini akademiden siyasa ve hayırseverlik dünyasına, oradan da tekrar akademiye –medyanın iğfal kabiliyetiyle– nasıl yönlendirdiğinin birinci elden tanığı oluyor. Wacquant'ın –kendi ifadesiyle– Avrupa'dan getirdiği kuramsal ve tarihsel bakış açısı, kavramın sözde yenilikçiliği karşısında şüpheciliğini geri kazandırıyor. Hatta Rockefeller Vakfı'nın 1988'de Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi'ne (SSRC) sağladığı finansman ve fonlarla gerçekleştirilen, hükümet yetkililerinin de bulunduğu toplantılarda "underclass" teriminin kökenleri, anlamı ve yanlış kullanımları üzerine yürütülen tartışmalar esnasında, komite

üyelerinin ve diğer katılımcıların kavramın anlamsal karmaşasını gidermekle ilgilenmeksizin görevlerine devam etme eğilimleri karşısında bunu bir görev olarak üstleniyor.

Wacquant'ın bu mücadelesi, “azgın bir alt kültür”, “sapkınlık yuvası”, “patoloji yumağı”, “bulaşıcı bir bozukluk” gibi ifadelerin eşlik ettiği underclass kavramının çözümlenmesine ve eleştirisine benzersiz bir katkı yaptığını söylemek abartı olmaz; akademik dünyadan düşünce kuruluşlarına, gazetecilikten bürokratik devlet mekanizmalarına kadar uzanan geniş bir yelpazede, bu kavramın nasıl farklı şekillerde tasdik edilerek -terimi kullanmaktan çekinmeyelim- simgesel sermaye ve meşruiyet kazandığını gösteriyor. Bu süreç, Wacquant'ın çalışmasını, sosyal bilimlerdeki kavramsal tahlillerin nasıl hem kişisel deneyimlerden ve geniş toplumsal ve siyasi çekişmelerden hem de sıkı bir kuramsal yetkinlikten beslenebileceğini gösteren bir örnek olarak öne çıkartıyor.

Farklı bir veçhesiyle ifade edersek Wacquant'nın, kavramları tedavülde oldukları dönemlerdeki siyasi çatışmalarla ilişkilendirmek ve toplumsal tahlildeki kullanımları içerisinde eleştirel olarak değerlendirmek amacıyla yaptığı “underclass” incelemesi, Koselleck'in Carl Schmitt'in dost-düşman ayrımına dayanarak geliştirdiği *asimetrik karşıt-kavramlar* aracılığıyla, siyasi kimliğin ve dışlamanın doğasına ilişkin soruşturmasında kimliklerin nasıl inşa edildiği ve “öteki”nin siyasi söylem içinde nasıl marjinalleştirildiği veya susturulduğu süreci ön plana çıkarıyor.

Loïc Wacquant dikkatimizi kavramsal bir balon olarak underclass'a çekerek çözümlemesini, siyasi söylem ve eylemden türetilen, sınırlandırılmamış ve tamamlanmamış bir kavramın gitgide daha geniş bir tarihsel olgular yelpazesini yakalamak için kullanılmasıyla oluşan bir spekülasyon türüne odaklıyor. Medya, hayırseverlik ve siyaset üçgeninde hazırlanan, yazarın deyişle anahtar teslim sorunsallar, akademisyenlerin araştırma gündemine düştüğünde sorulan sorularla verilecek cevaplar arasındaki mesafe yansıtılan önyargılar kadar kısa, yeniden üretilen stereotipler kadar tanıdık hale gelmektedir.

Yazarın bir diğer uyarısı ABD'yi nihai kerteriz kabul eden, Amerikan tarihselliğine özgü kategorilerin ve varsayımların eleştirel bir süzgeçten geçirilmeden kullanılmaması, özellikle “akademik modaların” etkisiyle ve “publish or perish” [yayımlamazsan yoksun] basıncıyla el çabukluğuyla üretilen çalışmalar için kavram ithalinin hızlanmasının önüne geçilmesi. Tarihselleştirmek, mekân etkilerini iyi tanımlamak, suçlamaktan ve suçluluk hissinden kaçın-

mak, sınırları belirlemek, parçalarına ayırmak, yazarın önerdiği çözümler. Spinoza'nın bilişsel-dilsel bir düzeni, varlığın düzeninin ta kendisi olarak aldığı için metafizik geleneğe eleştirisinden, Marx'ın Hegel eleştirisini alıntılamanın Bourdieu'nün şeylerin mantığıyla mantığın şeylerini birbirine karıştırmama uyarısına, Braudel'in 1958'de ünlü *Longue Durée* makalesinde insan bilimlerinin krizi dediği şeye çözüm önerilerinden biri olan araştırma uzamının sınırlarını iyi çizmeye kadar uzanan bir izleğin öğrencisi/takipçisi olarak görebiliriz Wacquant'ı.

Wacquant yoksulluk çalışmaları, dışlanma, sınıf ve kentsel dokunun dönüşümü gibi konularda kavram üretiminin sorunlarına odaklanırken bir "bolluk bilimi" üzerine de çalışmaya başlamamız gerektiğini söyleyerek bir dizi öneride bulunuyor. Bu çerçevede Bourdieu'nün son dönemini takip ederek devletin rolüne ışık tutmanın hem bilimsel araştırmayı yurttaşlık girişimiyle ortaklaştıran bir zemine işaret ediyor hem de siyasi söylem ve eylemleri içeren kavramların geniş bir tarihsel-toplumsal bağlamı kapsama iddiasını –Bachelard üzerinden Canguilhem'in uygulamalı akılcılığını Bourdieu'nün epistemik düşünümüllüğüyle harmanlayarak– sorguluyor.

Çevirmen ve editör olarak underclass terimini Türkçeleştirmeden olduğu gibi bırakmayı tercih etmemizin birkaç nedeni vardı: Bunlardan ilki ve en önemlisi Wacquant'ın ana odağının kavramın tarihsel yükü kadar, kullandığı yapısal yorumsamacılık ifadesinin işaret ettiği gibi, terimi hem sözdizimi açısından hem de anlambilgi açısından tahlile tabi tutuyor olması. Dolayısıyla kavramın soyağacını titizlikle çizerken gösterdiği çabaya sadık kalmak istedik. Nitekim kitabın Fransızca ve İtalyanca baskılarında da underclass kelimesi İngilizce bırakılmış. İkinci sebep Türkçede underclass tartışmasının neredeyse açılmamış bir fasıl olarak kalması.

Wacquant, yakın zamanda yine İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan Bourdieu'nün *Devlet Soyulları* adlı eserinin İngilizce baskısına yazdığı sunuşta bilimi, özellikle de sosyal bilimlere çağımızın mücadelelerinin merkezine koyar. Bu bakış açısıyla, hakimiyeti ellerinde bulunduranlar bilime ne kadar çok başvururlarsa tahakküm altındakiler için bilimin araçlarını ve sonuçlarını bilmek o kadar önemli hale gelir. Bunun sonucu olarak tahakkümün akılcılaştırılması karşısında en iyi silahımız tahakkümün akılcı bir bilgisine katkıda bulunmak olabilir. Bize göre elinizdeki kitabı yönlendiren en önemli hedeflerden biri de budur.

Önsöz

Elinizdeki kitap, Pierre Bourdieu'nün alan teorisi ile Reinhart Koselleck'in *Begriffsgeschichte*'sini kesiştirerek, 20. yüzyılın son otuz yılında Amerika'daki kent *underclass*'ının "bilimsel mit" olarak doğuşunun, yayılmasının, entellektüel ve siyasi etkilerinin röntgenini çekerken bilgi siyaseti, kent sosyolojisi ve Amerika'nın tarihsel antropolojisi için kalıcı dersler çıkarıyor.

Sosyal bilimler, gazetecilik ve bürokratik siyaset alanlarında dolaşan düzensizlik metaforu ile egzotizm arzusunu birleştiren bu muğlak ve henüz yolun başındaki kavram, Amerika Birleşik Devletleri metropollerinde ırk ve yoksulluk üzerine akademik ve kamusal tartışmalara tamamen hakim oldu. Hem muhafazakâr hem de ilerici *underclass* savunucuları, bu yeni terimin daha önce görülmemiş bir evrimi açıklamak için gerekli olduğunu savundu: geleneksel "alt sınıf"tan farklı, kendine zarar verici davranışlar, toplumsal tecrit ve kültürel sapkınlıkla nitelenen ve gettonun yıkımından sorumlu tutulan yoksul siyahlardan oluşan bir alt topluluğun sinsi kuluçkası ve kanserli hücreler gibi çoğalmasındı bu. Aynı dönemde, özel alanda ahlaki bir tehdidi temsil eden ergen "sosyal yardım annesi" ve kamusal alanda fiziksel bir tehdidi somutlaştıran "çete üyesi" figürlerinin temelini oluşturduğu kategori ve onun şeytani imgeleri, yeni yüzyılın şafağında büyük sanayi sonrası şehirlerde dışlanmaya ilişkin uluslararası çalışmaları beslemek üzere İngiltere'ye, Kıta Avrupası'na ve Çin'e kadar ihraç edildi.

Underclass'ın İcadı, 1960'ların büyük ırk isyanları dalgası kırılırken doğuşundan, 1990'ların sonunda Amerikan kamu politikalarının aldığı cezai virajın ardından aniden ortadan kayboluşuna kadar bu "şehirdeki şeytanın" şaşırtıcı soyağacının izini sürüyor. Hakiki bir sahte kavramın yayılma mekanizmalarını ve başarısının nedenlerini tespit etmek için bu "ilmi şeytan çıkarma" olayından dersler çıkarmadan önce yapısal, davranışçı ve çevresel olmak üzere üç varyantının titiz bir anatomisini gözler önüne seriyor.

Bu kitap üç yönlü bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Öncelikle bilim tarihi ve bilim insanı ile siyasetçi arasındaki ilişki üzerine bir vaka çalışmasıdır. Stalinist biyoloji için Lysenkoizm neyse, neoliberal Amerika'nın sosyal bilimi için de *underclass* kentsel masalı odur: akademik alanın heteronomisi ve araştırmanın (burada düşünce kuruluşları ve büyük hayırsever vakıflar tarafından temsil edilen) dünyevi çıkarlar tarafından yapısal olarak yozlaştırılması sorununu olağandışı bir şekilde gündeme getirmektedir. Bachelard'ın deyimiyle tarihsel epistemoloji üzerine bir alıştırma niteliğindeki bu kitap, sosyal bilimlerde iyi ve kötü kavramları birbirinden ayırmak için bir dizi anlamsal, mantıksal ve bulgusal ölçüt ortaya çıkarmak için, bu tipik bilimsel raydan çıkma ve yönünü bulamama vakasını kullanıyor.

İcat, ikiye bölünmüş kentte ırk, sınıf ve devlet arasındaki gerçek ve kurgusal ilişkileri, ayaktakımına dair kolektif imgeleri ve bunların beslediği toplumsal korku ve fantezileri analiz ederek kent sosyolojisine bir katkı sunuyor. Hipergettonun siyah prekaryasını Avrupa tarzı kentsel marjinalliğe kontrast oluşturan unsurlarıyla beraber ele alan özgün bir nitelermeye varıyor.

Üçüncü katkısı ise *Amerika'nın tarihsel ve kültürel antropolojisine* yönelik: kitap bir yüzyıl boyunca ulusal kent aleyhtarlığı'nın tarihçesini yeniliyor ve ülkenin ulusal iktidar alanındaki etkilerini ortaya koyduğu ırksal bilinçdışının gerçek bir Rorschach testini çıkarıyor.

Metodolojik açıdan, kapsamlı arşiv çalışmasına ek olarak, bu 'mikro-tarihi' üretebilecek konumdaydım çünkü o dönemde, mefhumun kahramanı büyük siyah sosyolog William Julius Wilson'ın asistanı olarak, *underclass*'ın üretim ve yayılma sürecini içeriden gözlemleyebildim, onu bir doksa kategorisi ve aynı zamanda ve hepsinden önemlisi kripto-ırksal kategori ölçüsü mertebesine fırlatan diğer akademik konferanslara, siyasi oturumlara ve gazetecilerin tartışmalarına katıldım.

Bu vakanın tarihsel özgüllüklerinin –yeri, tarihi ve Amerikan toplumuna özgü belirleyicilerinin– ötesinde, Türkçede okuyucuların kitapta detaylandırılan modeli kendi ülkelerinde işler hale getirmek için gerekli çalışmayı yapacağına ve özellikle de Türkiye'ye özgü kentsel imgelemin şeytanlarının dolaştığı yirmi birinci yüzyılın başlarındaki sanayi sonrası şehrin damgalanmış mahallelerinde göç, yoksulluk ve devlet üzerine tartışmaları daha iyi deşifre edeceğine inanıyorum.

ARALIK 2023, PARIS

Teşekkür

Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca kentsel marjinallik ve toplumsal epistemoloji hakkında düşünme şeklimi biçimlendirerek bu çalışmayı irili ufaklı –çoğu zaman kendilerinin de bilmediği şekillerde– etkileyen tüm öğretmenlerime, öğrencilerime ve meslektaşlarıma minnettarlığımı hakıyla ifade edebilmek için başlı başına bir kitap yazmak gerekir. Akıl hocası ve arkadaş rolleriyle iki kişi özel olarak anılmayı hak ediyor: Pierre Bourdieu, ilk olarak lisede Gaston Bachelard ve Marc Bloch okurken aldığım epistemik düşünümSELLİK zevkini sebatkârlıkla besledi (o zamanki felsefe öğretmenimin tahtaya yazdığı şifreli cümleyi de unutmadım: “*les faits sont faits*”^{*}); Bill Wilson, getto hakkındaki bilgi edinme tutkusunu ve getto sakinleri için toplumsal adalete olan bağlılığını benimle paylaştı. Bu kitap onların düşünsel rehberliği ve kişisel desteği olmadan mümkün olmazdı. Zanaata değer verilen ve cesur entelektüel çabaların teşvik edildiği özel bir yer olan Berkeley Sosyoloji Bölümü ve çalışanları da burada anılmayı hak ediyor.

Değerli vakitlerini cömertçe ayırarak bu taslakla ilgili görüş, öneri, şüphe ve eleştirilerini benimle paylaşan kişiler arasından Javier Auyero, Sara Brothers, Rogers Brubaker, Jenae Carpenter, Matt Desmond, Jason Ferguson, Marion Fourcade, Chris Herring, Cathy Hu, Ellis Monk, Chris Muller, Orlando Patterson, Khoi Quach, Victor Lund Shammass, David Showalter, Alan Sica, Andreas Wimmer, Bill Wilson (evet, yine) ve Michael Zanger-Tischler’e teşekkür etmek isterim. Kapak konusunda sabrından ve ufuk açıcı katkılarından dolayı Eli Martinez’e de müteşekkirim. Polity Press’in üç ano-

(*) Olgular yapılır. Faire fiili yapmak anlamına gelir; bununla ilişkili Fait hem olgu hem gerçeklik hem olay anlamında kullanılabilir. Olgular oldurulur da demek mümkün –edn.

nim okuyucusu tam da ihtiyacım olduğu anlarda (Covid-19 aşım ek olarak) koluma vurdukları darbelerle bana destek oldular. John Thompson, bir editörün olmasını umabileceğiniz kadar sebatkâr ve sabırlı olduğunu kanıtladı.

Ayrıca Raphaël G., Fabrice R. ve Sara S.'e; Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki aileme son beş yıldaki bitmek tükenmek bilmeyen sevgi ve destekleri için teşekkür etmek istiyorum; Mumusse'ye, Büyük-Büyük-Saha'nın küçük sevinçleri için Küçük Leo'ya, mevcudiyeti ve her anki ilgisi için Sophie'ye ve her şeye rağmen hayatımın ışığı olduğu için Megan'a kucak dolusu sevgiler.

Girizgâh

Sosyolog bilgi sosyolojisinde hatanın, hatayı mümkün ve bazen de kaçınılmaz kılan koşulların bilgisini geliştirme ve açıklığa kavuşturma aracı olarak özel bir epistemolojik teyakkuz aleti bulabilir.

Pierre Bourdieu vd, *Le M tier de sociologue* (1968)

Şehirdeki Şeytan: “Underclass” etnografik zemini bilgi sosyolojisi ve siyaseti olan bir vaka çalışmasıdır; 20. yüzyılın son yıllarında *underclass* diye anılan kentli “halk şeytani”nin¹ müthiş yükselişini, birçok sahadaki gelişimini ve ani çöküşünü haritalandırmak için Reinhart Koselleck’in kavramsal tarihinden ve Pierre Bourdieu’nun simgesel iktidar ve kültürel üretim alanları kuramından yararlanır.

Düzensizlik mecazını egzotiklik güdüsüyle kaynaştırarak sosyal bilimler, gazetecilik ve siyasal-siyasa-hayırseverlik alanlarının altından girip üstünden çıkan bu yoz mefhum, Amerikan metropollerindeki ırk ve sefalet üzerine akademik çevrelerde ve kamuoyunda geçen tartışmalara aşığ yuvarı 1977’den 1997’ye kadar egemen olmuştur. Kavramı kullananlar (muhafazakârı da liberali de), bu yeni terimin daha önce görülmemiş bir gelişmeyi yakalayabilmek için gerekli olduğunu iddia ettiler. Bu gelişme, yoksul siyah nüfusun sinsice kuluçkada kalmış ve kanser gibi büyüyen, bilindik alt sınıflardan farklı; kendine kıyan davranışlarıyla, kültürel sapkınlığı ve top-

1 Toplumun, üyelerine hangi rollerden kaçınılması ve hangilerine öykünülmesi gerektiğini göstermek için kurduğu tipler panayırında bu gruplar, halk şeytanları –ne olmamız gerektiğinin gözle görülür, elle tutulur hatırlatıcıları– olarak daimî bir konum işgal etmişlerdir. Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers* (1972, 3. baskı 1987), s. 10.

lundan soyutlanmış haliyle beraber şehrin altını üstünü getirmekle sorumlu tutulan alt grubuydu. Aynı zaman zarfında bu kategori ve şeytanlaştırılmış imgesi de sanayi sonrası metropollerindeki dışla(n)ma üzerine yapılan uluslararası çalışmaları kışkırtma maksadıyla Birleşik Krallık'a ve Kıta Avrupası'na ihraç edildi.

KAVRAMLAR ÖNEM TAŞIR

Dikkatli bakınca bu “kavram/sallaştırma süzgeci”nin gerçekliğin *yansımaya* vesile olmaktan ziyade sapmasına yol açtığı görülür.² Robert K. Merton'un tanımıyla bir ön-kavram yani “ayrıntılarıyla ifade edilmemiş ve büyük ölçüde açıklanmamış erken bir düşünce”³ olarak başlamış ama hızla hipergettoda yani Fordist dönemin komünal gettosunun harabelerinden doğan yeni toplumsal-mekânsal düzende tehditkar siyah prekaryayı alenen suçlamak ve simgesel olarak cezalandırmak için bir araç halini almıştır.⁴ Dolayısıyla kavram kent marjinalliğinin sosyolojisine bir çözümleme *aleti* olarak değil, *nesnesi* olarak –hem de çözümlenmesi bize şehirdeki mülksüzleştirilenin ve itibarsızlaştırmanın siyasal epistemolojisi hakkında ve genel anlamıyla kavram-üretme zanaatine dair çok şey öğretecek bir nesne– olarak girer.

Elinizdeki kitap Reinhart Koselleck'in *Begriffsgeschichte*'si ve Pierre Bourdieu'nun düşünümsel sosyolojisinden esinle,⁵ merkezine kavramın hâkim kavram olduğu zaman zarfını koyarak, “underclass”ın bir nevi “mikro-tarihini” sunuyor. Bu icadın yapım koşullarına, yayılımının zamanlamasına ve terimin türlü anlamlarına gösterdiğim ihtimamı, terimi kullananların ve (sayıları az da olsa) kullanmayı reddedenlerin kurumsal konumuna da gösteriyorum. Kavramın soyağacını ilerlemeci 1960'ların heyecan verici günlerinden yeni muhafazakâr 80'lerin kasvetli yıllarına ve neoliberal 90'ların son parlama zamanları boyunca terimin bilim, gazetecilik ve siyaset alanlarının sınırlarındaki seyahatini takip ederek çıkartıyorum.

2 “Verili herhangi bir terminoloji, gerçekliğin bir *yansıması* olsa bile, doğası gereği gerçekliğin bir [tür] *seçkisi* olmalıdır ve bu ölçüde de gerçekliğin *saptırılması* olarak işlev görmelidir.” Kenneth Burke, “Terministic Screens”, *Language as Symbolic Action* (1966) içinde, s. 45.

3 Robert K. Merton, “Socio-Economic Duration: A Case Study of Concept Formation in Sociology” (1984), s. 267.

4 Loïc Wacquant, *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality* (2008), bölüm 2-4.

5 Reinhart Koselleck, *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts* (2002) ve Pierre Bourdieu, *Science de la science et réflexivité* (2001).

Kavramın anatomisine döndüğümde “underclass”in üç yüzünü ayırt ediyorum: İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal’ın sanayi sonrasının emekçi sınıfların teşekkülünde yaratacağı vahim sonuçlar hakkında uyararak için ortaya attığı *yapısal* kavrayış, politika araştırmacılarının ve düşünce kuruluşu [think-tank] uzmanlarının yeğlediği ve hızla hâkim konuma gelmiş olan *davranışçı* görüş ve sosyolog William Julius Wilson’ın marjinalliğin katlayıcı etkisi olarak mahallenin oynadığı rolü vurgulamak üzere geliştirdiği *yeni çevresel* yaklaşım. Bu üçü, benim deyimimle, “underclass’ın Bermuda üçgeni” kast, sınıf ve devletin metropolde oluşturduğu tarihsel rabıtayı gözden kaçırmamıza neden oluyor.⁶

Kavramsal Tarihin Düşünümsel Sosyolojiyle Karşılaşması

Bir mefhumun üretim ve kaderini araştırmak için şu iki toplumsal inceleme açısı kaynak sağlıyor: Alman tarihçi Reinhart Koselleck’in *Begriffsgeschichte*’si ve Pierre Bourdieu’nun, temelini Gaston Bachelard ve Georges Canguilhem’in uygulamalı akılcılığında bulan, düşünümsel sosyolojisi. Tarihsel filolojiden ve hocası Hans-Georg Gadamer’in yorumsamacılığından beslenen Koselleck’in “kavramsal tarihi” tefsire dayalıdır; dönem ve devirler boyunca gelişen tarihsel tutum ve davranış takımı yıldızlarının “göstergeleri” olarak “temel kavramların” (*Grundbegriff[e]*) ve “anahtar sözcüklerin” (*Stichwort [Stichwörter]*) üstlendiği anlamlardaki değişimlerin izlerini sürebilmek için titizlikle metne odaklanır; dili “sözüm ona gerçekliğin yangörüngüsü” olarak değil, “yöntembilimsel anlamda indirgenemez, kılavuz vasfı gören bir yetke –öyle ki onsuz ne deneyim ne doğa bilimleri ne de sosyal bilimler mümkündür–” olarak ele alır. Kavramları, tedavülde oldukları dönemlerdeki siyasi çatışmalarla ilişkilendirmek ve toplumsal tahlildeki kullanımları için eleştirel olarak değerlendirmek amacıyla¹ “kavramların tarihsel düzenlenişlerini” kendi “somut bağlamlarında” eş zamanlı olarak yakalamamızı buyurduğu gibi “tüm siyasi ve toplumsal deneyim alanının dilsel teçhizatı”nın bir parçası olarak da art zamanlı olarak yakalamaya çağırır bizi. Bu nedenle Koselleck’ten hareketle yapılan bir “underclass” incelemesi, terimin anlam katmanlarını kazmalı, kaynaklarını kontrol etmeli, yayılımını araştırmalı ve güncel siyasi-toplumsal meselelerle ilişkisini kurmalıdır.

6 Loïc Wacquant “Marginality, Ethnicity and Penalty in the Neoliberal City: An Analytic Cartography” (2014) başlıklı çalışmasında devletin kentteki ırk temelli mülksüzleştirilmenin –denetimi ve iyileştirilmesi misyonundan farklı olarak– *üreticisi* olma rolünü vurgulamaktadır.

Koselleck, siyasetin aslen “dost ve düşman” arasındaki karşıtlıkla ilgili olduğunu düşünen Carl Schmitt’in siyasal kuramına dayanarak *asimetrik karşıt-kavram* mefhumunu geliştirir. Bu mefhumla kendi kimliğini inşa etmeye ve aynı zamanda da karşılıklı tanınmayı ve toplumsal karşılıklılığı reddederek ötekilerin dışlanmasına hizmet eden karşıt kavram çiftlerini (Yunanlılar/barbarlar, Hıristiyanlar/putperestler, üst-insan/aşağı-insan) belirler: “asimetrik karşıt-kavramlar, susturma sanatıyla hayli ilişkilidir; ötekilere –grubumuza ait olmayanlara– bütünüyle olumsuz bir anlamsal alana indirgeyen ikili bir kavramsallaştırma yoluyla şeyler atfetmenin araçlarıdır”.² Ardından Koselleck bizi şunu sormaya sevk eder: Bu tür çiftlerin kullanımından (ve istismarından) kim yararlanıyor? “Underclass” söz konusu olduğunda bu *asymmetrisch Gegenbegriff*’in zımnî bileşenini oluşturan “biz” denen grup nedir?³

Düşünümselliğin sosyal bilimlerde üç çeşidi vardır.⁴ *Egolojik düşünümsellik*, araştırmacının toplumsal konumunun ve yürüncesinin (toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik köken, yaş vb.), onun düşünsel üretimini nasıl etkilediğini kontrol etme çabasıyla araştırmacının kendisine sosyolojik bir dönüşü içerir. *Metinsel düşünümsellik*, araştırmacı tarafından kullanılan retorik türlerinin (ses, mecaz, kinaye, üslup vb.) araştırmacının nesnesini şekillendirme biçimlerine dairdir. Pierre Bourdieu’nün savunduğu *epistemik düşünümsellik*, sosyologun kullandığı kategorilerin, tekniklerin ve kuramların yanı sıra fenomenologların kıymetlisi günlük yaşamın “doğal tutumu”ndan tamamen farklı olan “bilimsel tutum”un getirdiği “skolastik tarafgirliği” denetlemeyi amaçlar. Buna göre, Bourdieu “bilimin bilimi”ni bilimsel sorunsalları uygun şekilde tasarlamak, ele almak ve bunda ustalaşmak için ortak kavrama yetimizi artırmayı amaçlayan bir düşünümsellik için bir araç olarak kullanır.⁵

Bu bağlamda Fransız sosyolog *tarihsel epistemolojinin* ve –hocaları Bachelard ve Canguilhem tarafından geliştirilen– süreksizliğe dayalı bilim felsefesinin ilkelerinin geçerlilik alanını sosyal bilimlere de kapsayacak ölçüde genişletir.⁶ Canguilhem bunların zaman içinde meseleleri nasıl şekillendirdiğini ve yerinden ettiğini saptamak için bilim tarihini, “kavramsal akrabalıklar”ın soybilimi zeminine dayandırmamızı istiyor. Bu kitap, tarihsel epistemolojinin ilke ve görüşlerinin “underclass” izleşimine uygulanmasıdır; pratik bir epistemik düşünümsellik çalışmasıdır.

Bourdieu sanatçılar, gazeteciler, uzmanlar, devlet görevlileri ve bilim insanları gibi kültürel üretimi sağlayanlar tarafından benimsenen kurumsal tavır ve simgesel konumlanmalar arasındaki bağın haritasını çıkarmaya yarayan *kültürel üretim alanları ve simgesel iktidar kuramı* ile bizi tarihsel epistemolojinin ötesine götürüyor.⁷ Dolayısıyla, *bilimsel alan*, akademisyenlerin stratejilerini (nesne, yöntem, kuram seçimi; yayınevi ve/veya yayın organlarının seçimi vb.) yönlendiren bir güçler alanı ve bilimsel yeterliliğin tanımı üzerindeki tekel için mücadele alanıdır. Bilimsel kozmosun kendisi, rakip sermaye türlerinin –sanatsal, bilimsel, dini, gazetecilik, hukuki, bürokratik ve iktisadi– sahiplerinin kendi üstünlüklerini kurmak ve kimi hususi çıkarlarının evrensel olduğunu ilan etmek için yarıştıkları bir *iktidar alanı* içinde gömülüdür.⁸ Buradan çıkan, “underclass” üzerine rekabet eden söylemler cinsinden bir metinler bütününi çözümlemek için bu söylemlerin üretici ve tüketicilerinin konumlarının, toplumun genelinde değil; ilgili mikrokozmoslarda –bu durumda sosyal bilim, gazetecilik ve siyasal-siyasa-hayırseverlik alan(lar)ında– “grubun” varlığı, karakteri ve vaziyeti karşısında aldıkları belli tutumlarla ilişkilendirilmesi gerektiği sonucudur.

Koselleck’le Bourdieu’nün bileşimi verimli olacağına benziyor: İlki, metinlere ve kaynaklara yorumcu bir yaklaşım getirirken ikincisi, bu metinlerin üretici ve tüketicilerini konumlandırmak ve pratik yansımalarının izini sürmek için ilişkişel bir çerçeve sunuyor. İkisi birlikte “underclass”ın *yapısal yorumsamacılığının* önünü açıyor.

1. Reinhart Koselleck, “Begriffsgeschichte and Social History” (1982), s. 411; ve aynı yazar, *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts* (2002). Ayrıca bkz. Niklas Olsen, *History in the Plural: An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck* (2012).
2. Reinhart Koselleck, Javier Fernandez Sebastian, ve Juan Francisco Fuentes, “Conceptual History, Memory, and Identity: An Interview with Reinhart Koselleck” (2006), s. 125.
3. Reinhart Koselleck, “The Historical-Political Semantics of Asymmetric Counterconcepts,” *Futures Past: On the Semantics of Historical Time* (2004) içinde, s. 155-191.
4. Pierre Bourdieu ve Loic Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology* (1992), s. 36-47.
5. Pierre Bourdieu, *Science de la science et reflexivité* (2001); ve aynı yazar, “The Scholastic Point of View” (1990), ve “Participant Objectivation: The Huxley Medal Lecture” (2003).
6. Gaston Bachelard, *La Formation de l’esprit scientifique. Contribution a une psychanalyse de la connaissance objective* (1938); ve Georges Canguilhem, *Connaissance de la vie* (1952). “Tarihsel epistemolojinin” ilkelerinin berrak ve derli toplu bir sunumu için bkz. Hans-Jorg Rheinberger, *On Historicizing Epistemology: An Essay* (2010 [2007]). Bourdieu’nün bu tarihsel epistemolojiye borcu için bkz. (Jean-Claude Chamboredon ve Jean-Claude Passeron ile birlikte), *Le Métier de sociologue. Prealables epistemologiques* (1968, 2. ed. 1973).

7. Pierre Bourdieu, *Fields of Cultural Production* (1993c).
8. Pierre Bourdieu, "The Peculiar History of Scientific Reason" (1991) ve aynı yazar, *La Noblesse d'Etat. Grandes ecoles et esprit de corps* (1989), Part 4; Pierre Bourdieu ve Loïc Wacquant, "From Ruling Class to Field of Power" (1993); ve Pierre Bourdieu, "Champ du pouvoir et division du travail de domination" (2011).

1977'deki Harlem elektrik kesintisini izleyen ayaklanmalarla başlayan yirmi yıllık hararetlı tartışmalar boyunca "underclass", inatla tutarsız, ayrışık ve yansıtıcı; bir dizi anlamsal muğlaklık, mantıksal kusur ve ampirik anomaliyle malul bir mefhum olarak kaldı. Geçici de olsa olağanüstü başarısı, her şeyden önce eğitimli orta sınıfların ve devlet yöneticilerinin siyah prekaryanın kötüleşen durumu karşısındaki sınıf korkusunu ve kast dehşetini ve artan kentsel hastalıkların suçunu bu parya kategorisine yüklemeye arzusunu ifade ediyordu.⁷ Bu kategorinin 1990'ların ortalarında kamusal tartışmalardaki ani ölümü (sosyal bilimlerde çeşitli alt alternatifler için tanımlayıcı bir ikame olarak devam eden sessiz dolaşımıyla tezat oluşturacak şekilde) *kategorinin temel heteronomisini* ortaya koymaktadır: 1996'daki "refah reformu"ndan sonra siyasa yapıcılar aniden başka tedirginlik yaratan nüfuslara ve koşullara yöneldiler ve sosyal bilimciler de bunu takip ederek üzerinde çalışacakları ve yönlendirecekleri yeni sorun alt grupları buldular: "Sosyal yardımdan iş hayatına" geçmesi beklenen "kırılgan aileler", "tekrar hapse düşme" sürecinden geçen şartlı tahliye edilenler ve barınma yardımları ve "fırsatlara yönelme" türü programlar aracılığıyla mekânsal olarak yeniden dağıtılan *inner-city** sakinleri.

"Underclass"ın yükselişinin ve düşüşünün düşünümsele sosyolojisi aracılığıyla Amerikan "inner city"sindeki "ırk ve yoksulluk"un yalnızca 'normal bilim'inin bir eleştirisini değil, *normalleştirilmiş ampirizm* olarak adlandırılabilen belirli bir sosyoloji tarzına yönelik de bir eleştiri getiriyorum. Bu sosyoloji, kategorilerini toplumsal dünyadan oldukları halde

7 *Prekaryadan* kastım, teknik olarak emek gücü satıcıları olan siyah *proletaryanın* güvencesiz kesimi. Bu sınıf fraksiyonunun üyeleri, ikili iş bölümü ve emeğin esnekleştirilmesi açısından (Max Weber'in deyiimiyle) asgari "piyasa kapasitesi"ne sahiptir ya da hiç sahip değildir. Ücretli çalışmanın dışında kalmaktadırlar ya da (aile, barınma, sağlık, eğitim vb. yaşam alanlarına kadar uzanan) *sosyal güven(ce)sizliğin* taşıyıcısı istikrarsız ve düşük ücretli işlere mahkumdurlar. Kitabın ikinci bölümünde prekaryanın soykütüğünün izini sürüyor ve prekarya kavramını etraflıca ele alıyorum bkz. bu kitapta s. 148-53.

(*) Inner-city terimi özellikle ABD'de şehir merkezlerindeki daha ziyade düşük gelir grubundan ve beyaz olmayan nüfusların yaşadığı çöküntü mahallelerine atıfta bulunmak için kullanılır. Metinde olduğu gibi bırakılacaktır –çn.